

4. *F. scutatus* n. sp. ♂.

Untere Hälfte des Gesichtes fast glatt und ziemlich glänzend, obere Hälfte und seitlich vom Fühler gerunzelt mit Neigung zu vertikaler Runzlung. Rings ums Auge fein gekörntelt und z. T. matt. Stirn lederartig gekörntelt, in der Mitte geglättet. Scheitel glatt und glänzend, Hinterhaupt schräg gerunzelt. Auf Gesicht, Stirn (wenig) und Hinterhaupt zerstreute, breite, flache Punkte. — Fühler wenig länger als der Körper, 2. Glied walzig.

Rückenschildchen vorn mit glattem, mässig gewölbtem Fleck, hinten mit aufgebogenem scharfem Rand, zu dem mehrere etwas unregelmässige, fast glatte und parallele, runzelartige Leisten ziehen. Raum zwischen diesen Leisten glänzend und fast glatt. Grübchen im Grunde nicht ganz eben, aber glänzend. — Leisten des Mediansegments ziemlich stark, ihre obere Seite gekörntelt.

Propleure längsgefurcht, aber von Flügelschuppe geglättet, hier wenige zerstreute Haare in Punkten. Mesopleure längsgestreift, auf einem kleinen Fleck nicht weit vom obern Rande sind diese Streifen ziemlich verwischt.

Flügel proximal kahl, distal kurz und spärlich behaart, in der Mitte punktiert; Saum kurz bewimpert. Adern dünn, blassgelb, an dickem Stellen wenig gebräunt. Cubitalis erloschen. Radialzelle doppelt (kaum) so lang wie breit.

Hüften schwarz, Schenkel braun, Schienen und Zehen rot, Hinterschiene und -zehen gebräunt; das Rot zieht über die Knie in die Schenkel, namentlich die Vorderschenkel, hinauf.

2. Tergit vorn glatt, etwa $\frac{3}{4}$ so lang wie 3. Dieses am ganzen Hinterrande breit fein punktiert. — L. 3—3.2 mm.

Beschreibung nach 3 ♀♀, gefangen im August auf *Heracleum*, Slagharen (O.).

5. *F. rugosus* n. sp. ♂.

Vom Gesichtsschild zu den Fühlern ziemlich grob unregelmässig gerunzelt. Wange und Fläche vom Gesichtsschild zum innern Augenrand fein gekörntelt, undeutlich zerstreut flach punktiert, in der Nähe des Gesichtsschildes etwas glänzend, sonst matt. Aeusserer Augenrand gekörntelt und nicht ohne Glanz. Rinne vor der Backenrandung erscheint infolge Querleisten gekerbt. Auf Stirn schmale vertikale Runzeln. Scheitel glatt und glänzend. Hinterhaupt unregelmässig schräg gerunzelt. — Fühler so lang

wie der Körper, die beiden ersten Glieder schwarz, die folgenden braunschwarz, 3. Glied walzig.

Rückenschildchen vorn fast glatt, dahinter ziehen etwas dievergiend auf glänzendem, fast glattem Grunde leistenartige Runzeln zum scharf aufgebogenen hintern Rande. Grübchen im Grunde glatt.

Propleure längsgefurcht; vor der Flügelschuppe ein ziemlich langer glatter, glänzender Fleck mit wenigen zerstreuten Haaren in Punkten. — Mesopleure längsgestrichelt. Bei einem Stück ist oben ein glatter, glänzender Fleck, bei dem andern Stück ist dieser Fleck fein gerunzelt. — Leisten des Mediansegments nach hinten breiter und höher werdend; ihre obere Seite gekörntelt.

Flügel proximal kahl, distal vorn spürliche kurze Haare, sonst punktiert. Saum sehr kurz bewimpert. Adern bräunlich-blassgelb, Ende der Subcostalis und (weniger) der Radialis dünn und fast farblos. Statt der Cubitalis eine farblose Konvexfalte bis zum Flügelrande. Radialzelle nicht doppelt so lang wie breit, distal gerundet, aber weniger deutlich als bei *F. affinis*.

Hüften schwarz. Schenkel gesättigt schwarz, aber ebenso wie die braunen Trochantern besonders an den dünnern Stellen rötlich durchleuchtet. Schienen und Zehen rotgelb, die mittleren und noch mehr die hintern gebräunt.

Am Hinterleib ist 2. Tergit vorn glatt, etwa $\frac{3}{4}$ so lang wie 3. Dieses auf der hintern Hälfte fein punktiert.

L. 2.9 und 3 mm.

Beschreibung nach 2 Stücken, gefangen im August und September auf *Angelica* und *Heracleum* zu Slagharen.

Diese 5 Arten, bei denen das Schildchen vorn glatt ist, sind also leicht an folgenden Merkmalen zu erkennen:

Beine gelbrot, 2. Tergit mehr als $\frac{2}{3}$ so lang wie 3.: *F. rubripes*.

Scheitel (beim ♂ auch Hinteraugenrand) glatt, Cubitalis kaum erkennbar: *F. nitescens*.

Geäder braun, distale Ecke der Radialzelle gerundet: *F. affinis*.

Glatte Teil des Rückenschildchens mässig gewölbt: *F. scutatus*.

Glatte Teil des Rückenschildchens flach, Hinteraugenrand deutlich breit gekörntelt, Geäder blass, Beine überwiegend dunkel: *F. rugosus*.

BELVÉDÈRE.

(de meest interessante plek van Nederland).

Onder de fossiele beenderen, welke, enkele weken geleden, verhuisden van de Maastrichtsche Gemeentelijke H. B. S. naar het Natuurhistorisch Museum, bevond zich ook 't fragment van 'n menschedel.

't Etiket, bij dit fragment behoorende, luidt: „Os frontat, arcades, sourcilfières et les orbites d'un crâne humain, trouvé dans les alluvions de la vallée de la Meuse, terrain tufacé près de Maastricht. Ubaghs, l'homme préhistorique, pl. I, fig. 3.”

We hebben derhalve hier te doen met 't origineele stuk, waarover C. Ubaghs schrijft en 't welk hij afbeeldt in: *L'Age et l'homme pré-historiques et ses ustensiles de la station lacustre près de Maestricht, Liège 1884*, in het hoofdstuk van dat werk: *les restes humains de la station lacustres près de Maestricht*.

Nadat Ubaghs ongeveer twee bladzijden gewijd heeft aan de beschrijving van dit schedelstuk, zegt hij: „Cette pièce très intéressante a été trouvée par M. le Dr. R. Fasbender, professeur à l'Athénée de Maestricht, dans une boîte remplie d'ossements dont le lieu de provenance n'est plus connu. J'ai examiné avec M. Fasbender ces ossements; l'état de la fossilisation ne laisse pas le moindre doute; ils ont été trouvés dans le même dépôt tufacé terrestre, entre Maestricht et Smeermaas à l'époque où l'on a creusé le Canal, 1823, et l'orsqu'on a traversé comme je l'ai déjà dit, une partie de notre station lacustre”.

In den zomer van 1922 had er in 't Boscherveld, vlak bij de groeve „Belvédère”, andermaal de vondst plaats van 'n fragmentarischen menschedel en wel in 'n laag klei, waarin schelpen en hout, eikels en hazelnoten. In de literatuur is deze laag bekend als laag d.

C. Ubaghs toch heeft, in z'n boven geciteerd werk, destijds 'n doorsnee gegeven van 't Caberger plateau en het Boscherveld.

Dit profiel ziet er uit als volgt:

- A Löss (waarboven natuurlijk teelaarde);
- B Gerold grind.
- C Tertiaire zanden.

(Maastrichter tufkrijt daar ter plaatse aanwezig, was aan Ubaghs toen nog niet bekend).

Tegen laag C zit (in de Maasvallei):

- a. Verplaatste leem met landslakkenhuisjes;
- b. Witachtige kleiige kalk met kalkconcreties, waarin leem- en watermollusken.
- c. Grijs, plaatselijk blauwe, naar de basis toe fijn grijze zanderige kalkhoudende klei, hier en daar roodachtig door ijzeroxyde met zoetwatermollusken en beenderen van Cervus, Elaphus, Bos taurus, Sus scropha, Equus;
- d. Zanderig grijs zand, hier en daar vol ijzeroxyd, in z'n bovenste laag vol resten van hazelaars en eiken en dezer vruchten;
- e. Alluviaal grint.

In laag d dus werd de laatst vermelde schedel zeker gevonden, de eerstgenoemde zoo goed als zeker.

In dezelfde laag en in de onmiddellijke omgeving van dit schedelfragment vonden we toen ter tijd ook, behalve resten van Romeinsch aardewerk, 'n uit klei gebakken zwartachtig schaaltje en tal van potscherven, welke ontwijfelbaar gemaakt zijn uit hetzelfde materiaal, waaruit tal van scherven zijn vervaardigd, die nu pas opgedolven werden in de löss, achter de fabriek „Belvédère”.

'n Foto van 't schedelfragment (1922) werd destijds opgestuurd aan Prof. Dr. Eug. Dubois.

Zijn Hooggel. schreef daaromtrent: „Wat de vorm van den schedel betreft, deze houd ik voor „modern”. (Volgt nadere beschrijving). De schedelkop is blijkens de geologische omstandigheden, waarin hij gevonden is, zeker historisch, vermoedelijk van Romeinschen, misschien nog lateren tijd.”

Genoemd schaaltje en potscherven bevinden zich nog immer in 't Natuurh. Museum. (De schedel werd intusschen ter onderzoek gestuurd aan Prof. A. J. P. van den Broeck, Anatomisch Instituut te Utrecht). 'n Er bij liggend etiket luidt: „dit schaaltje zou, naar men meent, afkomstig zijn uit het z.g. steenen tijdperk.” (Deze „men” was Dr. Goossens).

Dr. Holwerda, die destijds door Dr. Goossens gewaarschuwd, en aan 't Museum en aan de vindplaats 'n bezoek bracht, hield een en ander voor van veel jongeren datum.

Tot m'n schande moet 'k bekennen dat 'k verder aan heel deze „schervenhistorie” geen aandacht meer schonk, ofschoon 'k tot m'n verschooning ('n mensch houdt er van zich te excuseeren) kan aanhalen, dat het ook niet op mijn weg lag er me nader mee bezig te houden.

'k Hechtte er te minder aandacht aan, wijl me de vondsten der menschedels al bitter weinig interesseerden. 'k Had jammer genoeg, 'n, om 't zoo te noemen, al te grooten afkeer van sommiger pogen om den homo sapiens nog ouder te maken dan hij volgens, tot nog toe zeer gangbare begrippen, al is.

Doch nu hebben er opeens te Caberg vondsten plaats van: „praehistorische menschen”! „van producten van de oudste bewoners van ons gewest”! vondsten „uit de grijze oudheid”! enz. enz. (Zie courantenberichten!)

't Spreekt vanzelf, dat ik weer aandacht ging schenken en aan den schedel van Fasbender (uit 1823) en aan den schedel gevonden in 1922, en aan 't schaaltje en aan de verdere potscherven.

Die toch allemaal hadden gezeten vlak bij „Belvédère”!, heelemaal aan den voet der lösswand, die oogenblikkelijk monden en pennen der geleerden in beweging brengt....

En 't spreekt vanzelf dat 'k ter plaatse 'n bezoek heb gebracht, óók ging opzoeken Pastoor Kengen te Caberg, den ontdekker der woonplaatsen van „de oudste bewoners van ons gewest”, wiens gastvrije pastorie nu her-schape is in 'n arsenaal van voorwerpen voor het bewijs dat Zuid-Limburg bereids in oer-oude tijden bewoond was....

* * *

'k Ben er me ten volle van bewust dat 't abso-luut niet competent mag heeten om in deze zeer duistere kwestie 'n oplossing te geven.

Als 'k er over schrijf is 't alléén om, zoo veel

mogelijk, aandacht te vestigen op 't Caberger plateau, op „Belvédère” vooral, waar 'k bereids acht jaren lang zoovele resten van voorwereldlijke dieren mocht vinden.

Resten van Mammouth en Rhinoceros, van Cervus en Equus en Bos...

't Caberger plateau bestaat o.a. uit löss. Uit drieërlei löss, de bovenste: ontkalkt, daaronder: kalkhoudend; daaronder weer: ontkalkte, die rust op grint.

In de bovenste, ontkalkte löss, vond, enkele weken geleden, pastoor A. Kengen te Caberg, heel duidelijk zichtbare „kuilen” — (heel duidelijk zichtbaar, als men er maar eenmaal kennis mee gemaakt heeft!), — die over 't algemeen 'n diepte hadden van $1\frac{1}{2}$ M., 'n doorsnee van $\pm 1\frac{3}{4}$ —2 M.

Als 'k spreek van „kuilen”, druk 'k me feitelijk niet juist uit.

„Kuilen” toch waren ze, maar zijn ze niet meer. Want ze zitten vol grond, vol löss vermengd met teelaarde.

En da's juist 't vreemde.

In dien grond, welke veel zwarter ziet dan de er om heen zittende löss, bevinden zich tal van potscherven en ruw bewerkte steenen werktuigen en wapens en groote brokken van waarschijnlijk maalsteenen (Niedermender).

Potscherven uit m.i. allerlei perioden.

Pastoor Kengen toch heeft 'n kuil ontgraven waarin niets anders werd gevonden dan fragmenten van Romeinsche Urnen.

In andere „putten” of „kuilen” haalde hij Band-Keramiek voor den dag.

En tusschen die Band-Keramiek zaten z.g. Knobbelpotten enz. enz.

'k Heb voor me liggen; „Fen Fryslan's Groun, Geologyske Sketsen fen Dr. J. Botke, twade formeardere printings, mei 81 figuren”. Da's een in 't Friesch geschreven, mooi uitgevoerd boekje over Friesland.

Op pag. 143 staan er in dat boekje afbeeldingen van in Friesche terpen gevonden potten.

Tusschen die potten... zie 'k ook 'n Knobbelpot!

Die Knobbelpot zou volgens Mr. Boeles (aldus Dr. Botke), dateeren uit de „Saksyske Kultur”, „Typiysk Saksysk, aldus schrijver, binne de Knobbelpotten”...

Eerste moeielijkheid bij 't oplossen van den Caberger puzzle:

Hoe komen daar al die verschillende typen van potten bij elkander?...

Tweede moeielijkheid:

Hoe is 't te verklaren dat de scherven en bewerkte steenen pêle-mêle zitten en boven in en midden in en onder in den grond, waarmede de „putten” gevuld zijn?...

Kijk, als ze lagen onder op den bodem van zoo'n put, och dan kon 'k me van hun „daar-

zijn” 'n idee geven. Doch nu moet 'k aan 't fantaseeren gaan.

1e. Waartoe hebben die kuilen oorspronkelijk gediend? Om er in te wonen? Daarvoor zijn ze m.i. wel wat klein. Onder de verschillende dozijnen tot nog toe blootgelegd, was er maar één, die 'n doorsnede had van ± 4 M., waarschijnlijk was dit er een, die gevormd was uit oorspronkelijk twee vlak naast elkaar gelegen kuilen.

Niet onmogelijk is 't dat zoo'n kuil zich bevond in 't midden van 'n soort tent overspannen met dierenvelen, riet, plaggen of iets dergelijks en dat de kuil dan als stookplaats diende.

Meer dan één der bereids onderzochte kuilen heeft heel zeker als dusdanig dienst gedaan; men kan er handenvol nog goed geconserveerde houtskool in vinden.

2e. Hoe zijn deze kuilen nu gevuld geraakt op 'n wijze zooals we ze boven vermeldde?... Da's 'n puzzle

'k Veronderstel dat, we zullen 't maar noemen het toenmalige woonkamp op 't huidige Caberger plateau, nabij Belvédère, op 'n goeden dag algeheel verlaten is geworden. Het armoedige huisraad, bestaande uit oude potten en pannen werd achtergelaten, de steenen werktuigen en wapens werden bijna allemaal meegenomen. (Zóó is 't te verklaren dat er van deze laatsten er maar heel weinig gevonden wordt en de vondsten op dit gebied bijna uitsluitend bestaan uit z.g. afvalsplinters, résidu, waarvan men met 'n weinig fantasie en wat goeden wil mesjes, krabbers enz. kan maken).

Lange, lange jaren heeft 't kamp er verlaten gelegen. De gave potten braken achtereenvolgens haast allemaal. Regen en sneeuw toch vulden ze met water, 't water bevroor, de potten sprongen kapot. Wilde dieren waarden er tusschen rond en zetten de plompe pooten op 't bevrozen goedje. 't Werd er een chaos van scherven, waartusschen enkele vuursteenen werktuigen, wapens en vele vuursteensplinters. Tusschen dat alles zetten zich door wind opgejaagd stof vast.

En er kwamen daar ter plaatse na vele, vele jaren andere mensen, nieuwe bewoners, die de kuilen vulden met de er om heen liggende zoo juist geschetste scherven en vuursteenmassa's.

Welke verwoesting in den loop der tijden temperatuursveranderingen ook op steenen kunnen aanbrengen, bleek ons 'n keer te meer uit 't volgende:

We hebben boven gezegd dat er uit de kuilen groote brokken van waarschijnlijk maalsteenen te voorschijn komen. Tot nog toe is er geen enkele gave maalsteen te voorschijn gekomen, ofschoon ze toch blijkens de fragmenten van zeer respectabele dikte en omvang zijn geweest. Wel zagen we op de pastorie 'n prachtvoorwerp, n.m.l. vier of vijf stukken, wel-

ke mooi aan elkaar pasten en een compleet geheel vormden.

3e. Hoe komen tusschen die resten, dateerende uit 't steenen tijdperk, Romeinsche urnen terecht?...

En hoe is 't te verklaren dat één van die kuilen niets anders bevatte dan scherven van zoo'n Romeinsche reusachtige urn? terwijl in andere kuilen weer Romeinsch goed zit tusschen z.g. praehistorisch?....

4e. En hoe komt 't dat, terwijl toch blijkens het aanwezige Romeinsche aardewerk de menschen aldaar, althans die van lateren datum, toch zeker met de Romeinen in aanraking zijn geweest, er tot nog toe in de kuilen geen spoor van ook maar één ander Romeinsch voorwerp werd gevonden?....

5e. Hoe is 't te verklaren dat nog maar in twee kuilen, dierresten werden aangetroffen?...

In één gat zaten de vrij voltallige kiezen van een paard, in een ander 'n kaakfragment met kiezen van een hond. De lui welke daar eenmaal geleefd hebben zullen toch zeer waarschijnlijk geen vegetariërs zijn geweest. En knooken, vooral tanden, kunnen 't heel wat tijd uithouden voordat ze algeheel vergaan zijn.

Dat blijkt trouwens uit de vondsten die te Belvédère op dit gebied herhaaldelijk plaats vonden in löss- en grindlagen, op 'n diepte die er onwedersprekelijk op wijst dat de resten van heel wat ouderen datum zijn dan de thans ontdekte kuilen met hun inhoud. Toch is er voor 't zeldzaam voorkomen van dierentanden in de kuilen wel 'n verklaring. We zagen hoe zich plantwortels geboord hadden tot op den bodem en nog dieper van meer dan een kuil. Da's natuurlijk voor 't conserveeren van beenderen niet gunstig. Daarbij zijn, zooals we konden opmerken, de kuilen zeer geliefde woonplaatsen van heel dikke vette pieren, die er kris-kras vrij wijde gangen in aanleggen, waardoor 't hemelwater toegang krijgt en den inhoud der kuilen aantast en doet vergaan.

6e. Hoe kwamen de scherven zoowel Romeinsche als neolithische (?) terecht vanaf 't plateau, onder in laag d, waarvan we voren spraken?

Hiervoor bestaan twee mogelijkheden.

Ze zijn naar beneden geworpen door den mensch of de Maas heeft daar eenmaal veel hooger gestroomd, heeft weggevreten uit de flanken en den kop van 't Caberger plateau, nadat dit plateau al bewoond was en 't water voerde potten en scherven en vuurstenen voorwerpen mee. De specie voor 't maken der potten hebben de menschen zoo goed als zeker gehaald onder in de Maasvallei; o.i. bestaat ze uit Maasklei, welke er natuurlijk heden ten dage nog zit. De klei hebben ze boven op 't plateau gebakken, niet in de vallei. Hiervoor pleit dat zich in de kuilen typische witte kwartsieten bevinden, die zonder twijfel met opzet bijeen gezocht en naar boven zijn gebracht. Andere rolstenen toch vindt men er niet of maar 'n hoogst enkelen keer in.

Deze witte kwartssteentjes werden tamelijk fijn gestampt en dit stampsel werd gemengd met de klei waarvan de potten werden gemaakt.

* * *

We schreven boven dit artikel „Belvédère”, de meest interessante plek van Nederland.

En terecht!

Terwijl 'k dit opstel schrijf gaat de telefoon.

„Hola! Spreek ik met Rector Cr.?”...

„Ja! Met wie?”

„Met de Steenfabriek „het Bosserveeld.” Kunt u niet 'ns dadelijk overkomen? Er is zoo juist in de grindgroeve 'n stootand van 'n Mammouth gevonden, 't ding is 1.10 M. lang.”

Er zijn uit 't grint van 't Caberger plateau, uit de groeve Belvédère en de vlak er bij liggende groeve de Waal, de Mammouth-groeve, in de handelswereld bekend als de „Steenfabriek het Bosserveeld”, bereids verschillende stootanden van *Elephas primigenius* voor den dag gekomen. Doch gaaf als dit laatste voorwerp is, kwam er nog geen te voorschijn.

't Is voor 'n liefhebber om er voor op de knieën te gaan zitten.

Ja, ja, Belvédère en de onmiddellijke buurt van Belvédère is de meest interessante plek van Nederland!

Maastricht, Nov. '25.

Jos. CREMERS.

FOSSIELE BEENDEREN DOOR DE GEMEENTEL. H. B. S. IN BRUIKLEEN AFGESTAAN AAN HET. NATUURHIST. MUSEUM.

Zooals blijkt uit 't verslag der maandelijksche vergadering van Woensdag 4 Nov. l.l., zijn er door de Gem. H. B. S. fossiele beenderen in bruikleen afgestaan aan 't Natuurh. Museum.

Dit geschiedde, wijl die beenderen niet van onmiddellijk belang waren voor 't onderwijs en als vondsten uit Limburg geen betere bergplaats konden hebben, bergplaats waar ze óók

gezien worden, dan juist 't gewestelijk Museum.

Deze fossiele dierresten zijn gevonden in 1824, bij het maken van 't Fort Willem, als ook, in ditzelfde jaar, bij 't graven van 't kanaal, in de buurt van Smeermaas, dus vlak bij „Belvédère”, vanwaar 't Museum bereids zoo'n mooie verzameling fossiele knooken bezit.

Vóórdat de huidige hoogleeraar te Utrecht, de oud-Maastrichtenaar L. M. R. Rutten, in 1909, z'n Academisch Proefschrift uitgaf: „Die diluvialen Säugetiere der Niederlande”, heeft